

GAZİANTEP İLİNDE ÜÇ YILDIZ ANALİZİ YÖNTEMİ İLE ENDÜSTRİYEL KÜMELENME ANALİZİ¹

Analysis of Industrial Clustering With the Three Stars Analysis Method in
Gaziantep

Dr. Ömer ŞEN*

Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL*

ÖZET

Endüstriyel kümeleme kavramı küresel ve bölgesel ekonomilerde son yıllarda birçok farklı aktör tarafından çeşitli yönleri ile vurgulanan önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gaziantep ili coğrafi konumunun getirdiği avantajların yanı sıra tarihi olarak da önemli bir ekonomik mirasa sahiptir ve bu mirası katlayarak günümüze kadar taşımayı başarabilen illerimizden biridir. Ekonomik coğrafyada mekan kavramının endüstriyel kümeleme çalışmaları içindeki yerinin ve öneminin coğrafi bir bakış açısı ile tespitinin yapıldığı bu makalede amaç, ekonomik coğrafya temelinde Gaziantep ilinde endüstriyel kümelemenin mevcut durumunun; olgun kümeler yoluyla tespit edilmesidir. Gaziantep ilinde endüstri faaliyetlerin gelişmesinde önemli bir rol üstlenen endüstriyel kümelerin tespit edilmesi ile Gaziantep özelinden tüm ülke için bir gelecek projeksiyonu oluşturulmuştur. Kümeleme analiz yöntemi olarak Üç Yıldız Analizi kullanılmıştır. Bunun nedeni diğer kümeleme yöntemlerinden farklı olarak olgun kümelerin yanı sıra aday ve potansiyel kümeleri de göstermesidir. TOBB sanayi veritabanından alınan Türkiye ve Gaziantep iline ait veriler iki, dört ve altı kod bazda değerlendirilmiştir. Türkiye verilerinin alınma nedeni Üç Yıldız Analizi'nin yapılabilmesi için referans bir üst bölgenin de verilerinin kullanılmasının gerekliliğidir. Diğer bir ifadeyle Üç Yıldız Analizi'nin

¹ Bu makale, "Ekonomik Coğrafya Bağlamında Gaziantep İlinde Endüstriyel Kümeleme Analizi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* MEB, omershen26@hotmail.com

*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üvi. Fen Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü, ersinsandal@gmail.com

Dergiye Müracaat Tarihi: 03.05.2027

gerçekleştirilebilmesi için formül gereği bu verilere ihtiyaç duyulmasıdır. Bu teknikle Gaziantep ilindeki sanayinin Türkiye ölçeğine göre konumu ve kümelenme durumu ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışma sonucunda elde edilen temel bulguların akademik çalışmalara olduğu kadar kamu ve özel sektörün küme politikası geliştirmelerinde de bilhassa coğrafi bir bakış açısı getirmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Coğrafya, Gaziantep, Kümelenme, Endüstriyel Kümelenme, Üç Yıldız Analizi.

ABSTRACT

The concept of industrial clustering has emerged as an important phenomenon in global and regional economies, which has been emphasized in many ways by many different actors in recent years. Besides the advantages brought by the geographical position of the province of Gaziantep, it also has an important economic heritage in history and is one of our illicit survivors who are able to fold this heritage and carry it up to daylight. The purpose of this article is to determine the location of the concept of space in the economic geography by means of a geographical point of view within the industrial cluster studies. In addition, based on economic geography, the current situation of industrial clusters in Gaziantep province is determined by candidate, potential and mature clusters. With the identification of industrial clusters, which play an important role in the development of industrial activities in Gaziantep province, a future projection for the entire country was created in Gaziantep. Three Star Analysis was used as the cluster analysis method. This is because unlike other clustering methods, it shows mature clusters as well as candidate and potential clusters. Data from Turkey and Gaziantep taken from the TOBB industry database were evaluated on two, four and six codes basis. In order to be able to make the three-star analysis, we need to use the data of the reference upper region to obtain the Turkish data. In other words, the formula is needed in order to be able to carry out the Three Star Analysis. With this technique, the position and clustering situation of the industry in Gaziantep province according to the scale of Turkey has been revealed. It is also aimed at bringing a particularly geographical point of view to the public and private sector cluster policy developments as well as the academic findings of the main findings obtained as a result of the study.

Keywords: Economic Geography, Gaziantep, Clustering, Industrial Clustering, Three Stars Analysis.

1. GİRİŞ

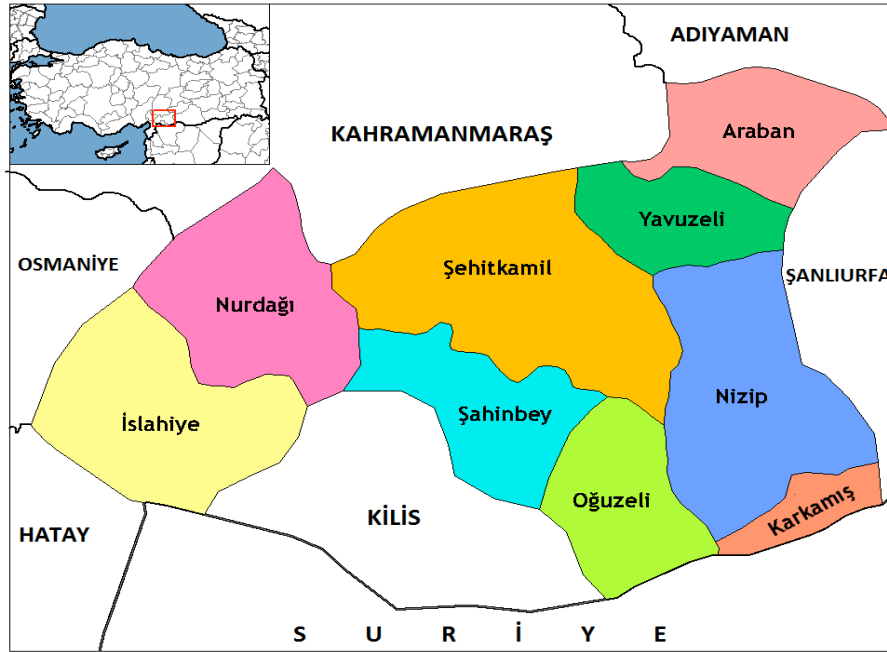
Sınırları belirlenmiş mekanlarda ekonomik faaliyetlerin dağılımının coğrafyanın temel araştırma prensipleri çerçevesinde incelenmesi ekonomik coğrafya'nın temel inceleme alanını oluşturur. Ekonomik coğrafya, ekonomik faaliyetin yanında bu faaliyetlerin nerede ve niçin orada yer aldığı ile ilgilenen dolayısı ile mekân ve lokasyon kavramları üzerinde durur (Sandal ve Şen, 2013: 2). Farklı ölçeklerdeki coğrafi birimlerin hem kendi içlerinde hem de birbirleri ile olan eşitsizliklerin sebep-sonuçlarını açıklamak ekonomik coğrafyanın süregelen araştırma mecrasını oluşturur. Mackinnon ve Cumbers (2007: 12)'e göre ekonomik coğrafya ekonomik aktivitelerin dağılımı ve lokasyonu, eşitsiz kalkınmada oynadığı rol ve ekonomik kalkınmanın bölgesel ve yerel süreçleri ile ilgili somut sorulara yanıt arar. Diğer bir ifadeyle ekonomik coğrafya ekonomik olguların küresel ve bölgesel dağılışı ile ilgilidir (Doğanay, 2011: 5).

Mekânın ekonomik coğrafyasının oluşum sürecinde sanayi faaliyetleri önemli yer tutar (Ünal, 2010: 1). Sanayi ve ticaret faaliyetlerinin coğrafi olarak belirli mekanları seçmeleri de çok eskilere dayanan bir olgudur. Diğer yandan ekonomik faaliyetlerin farklı mekânlarda yığılması, yoğunlaşması ekonomik faktörlerin karşılıklı fonksiyonel ilişkileriyle ortaya çıkmaktadır (Mutluer, 1995: 1). İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren her sahada karşımıza çıkan “küreselleşme” kavramı ekonomik faaliyetlerin yer seçimini de etkilemiştir. Ekonominin ana kollarından olan sanayi ile birlikte özellikle doğada bulunan hammaddeler değerlendirilmeye ve şekillenmeye başlamış, sanayi yatırımları ve faaliyetleri artmış ve ortaya çıkan gelişmeler beraberinde zamanla mesafe kavramını ortadan kaldırmış ve küreselleşmeyi ortaya çıkarmıştır (Doğan, 2013: 211). Ancak bu etki sanılanın aksine küreselleşme ile beraber malların, sermayenin ve işgücünün hızlı dolaşımı vasıtasıyla homojen bir yapı sergilemek yerine mekansal dağılımda daha da seçici olmuştur. Küme kavramını akademik boyuta taşıyan Porter (1998: 78) bu durumu şöyle özetler: Global bir ekonomide özellikle hızlı taşımacılık, hızlı iletişim ve piyasalara erişim kolaylığı gibi nedenlerden dolayı yerleşmenin öneminin azalması beklenirken aslında bunun tersi doğru çıkmıştır. Global bir ekonomide, oldukça uzmanlaşmış bilgi, beceri ile kurumlar, rakipler, sektörler ve bilinçli tüketicilerin yoğunlaşmasından kaynaklanan rekabetçi üstünlüklerin, çoğunlukla yerel nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yerel/lokal ekonomilerin büyüüp rekabet gücünü artırmasında önemli bir etken de endüstriyel kümelenmelerdir. Endüstriyel kümeler aslında küresel ekonominin gün geçtikçe birbirinden ayrılmaz parçaları haline gelen firmalar, finans kurumları, kamu, üniversiteler, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren kompleks organizasyonlardır. Ekonomik coğrafyacıların son zamanlarda üzerinde sıklıkla durdukları bir konu olan endüstriyel kümelenme kavramı teori ve pratikte devlet, özel sektör ve

akademik çevrenin marifetiyle önemli bir gündemi işgal etmektedir. Endüstriyel kümelenmeler ekonomik olarak önemli fırsatlar ve avantajlar sunar ve bu fırsatlar kümelenme mekanlarında ekonomik yapıyı olduğu kadar sosyo-kültürel ve coğrafi görünümü de değiştirip dönüştürmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin güneybatısında Akdeniz iklimi ile karasal iklimin etkisi altında bulunan ve 330-1496 m. arasında değişen yükselti değerlerine sahip olan Gaziantep, nüfus (1.931.836) bakımından Türkiye'nin en büyük illerinden birisi olduğu gibi ekonomik açıdan da Türkiye'nin önemli bir merkezidir (Harita 1).

Harita 1. Gaziantep İlinin Lokasyon Haritası

Gaziantep Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan tarihi ipek yolu üzerinde konumlanmıştır. Gaziantep bulunduğu bu coğrafi pozisyonuna üretkenlik ve ticaret kabiliyeti mirasını da ekleyerek günümüze kadar uzanan önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olma hüviyetini bugün de sürdürmektedir. Şehir organizasyonlarında sanayi faaliyetleri birden ortaya çıkan bir olgu değildir. Sanayi işletmeleri boyutları çok küçük de olsa kuruluşundan itibaren rastlanan faaliyetlerin başında gelmektedir (Aliağaoğlu ve Uğur, 2012: 156). Bu anlamda Gaziantep ilinde ortaya çıkan endüstriyel kümelenmelerin de tarihsel bir arka planının olduğu muhakkaktır.

Bu makalenin konusunu da ekonomik coğrafya bağlamında Gaziantep ilinde endüstriyel kümelenme analizi oluşturmaktadır. Konunun kapsamını Gaziantep ilinde endüstriyel kümelenme analizi sonucunda kümelenme yapan sektörlerin tespiti, kümelerin aday, potansiyel ve olgun olarak derecelendirilmesi ve elde edilen sonuçların analiz edilerek değerlendirilmesi oluşturur.

2. GAZİANTEP İLİNİN SANAYİ COĞRAFYASI'NIN GELİŞİMİ

İpek Yolu'nun Anadolu'ya açılan kapısı konumunda olan Gaziantep'in karakteristik özellikleri olan üretkenlik ve ticari kabiliyeti ekonomisinin temellerini oluşturmuştur (Gaziantep Ticaret Odası, 2012: 10). Gaziantep kadim uygarlıkların gelişme gösterdiği Anadolu, Mezopotamya ve Mısır'ı birbirine bağlayan yollar üzerinde yer alan önemli bir ticaret ve kültür merkezidir. Yavuz Sultan Selim'in XVI. yy.' da Mısır seferi ile şehre gelmesinden sonra şehrin ekonomik manzarası da değişmiştir. Mortan ve Arolat (2009: 16), şehrin kendi ekonomik ard bölgesini (Hinterlandını) oluşturduğunu, 1520-1580 yılları arasında Akdeniz havzasının büyümesinden yararlanan nadir şehirlere biri olduğunu ifade ederek, 1534 tarihli Ayıntap Livası Kanunnamesi'ne göre kentin yıllık peynir, kuru üzüm, pekmez ve tuz rüsumu, 330 bin akçe gibi yüksek bir miktara ulaştığını ifade ederler.

Gaziantep ekonomisinin gelişiminde bir diğer önemli olgu ise hac-surre yolu üzerinde bir lojistik merkez olmasıdır. Hacıların gıda, hayvan gibi ihtiyaçlarını sağladıkları şehir Özünlü'nün Osmanlı kentlerinin XVI. yy.'daki ekonomik nitelikleri üzerine karşılaştırmalı çalışmasında (2010: 257), Gaziantep'i dönemin önemli kentleri Ankara, Trabzon, Kayseri ve Manisa ile karşılaştırmış ve şehri bir ticaret kenti olarak sınıflandırmıştır.

XVII. yy.'da Anadolu'yu olumsuz yönde etkileyen Celali İsyanları Gaziantep'i de sosyal ve ekonomik yönden etkilemiştir. Ancak şehir bu olumsuzluğu aşmak için gayretler göstermiş ve bunda da başarılı olmuştur. Şehrin bu durumu doküman sanayini geliştirmesi ile aştığı söylenebilir (Sönmez; 2012: 86). Evliya Çelebi 1648 ve 1672'de iki kez şehre gelmiş ve seyahatnamesinde (Kahraman ve Dağlı, 2013: 416) şehrin 3900 dükkânlı büyük bir çarşıya sahip olduğunu, şehirde imal edilen malların çeşidine göre tanzim edilmiş çarşıların bulunmakta olduğunu ve imalatçıların aynı cins malını çarşı esnafı içinde ve esnaf şeyhi huzurunda müzayede ile satıldığını ifade eder. Ayrıca açık arttırmayla satış yapan pazarlara, bedestenlere, çarşı ve saraçhaneye, üstleri örtülü kargir sağlam sıra düzeni içinde, süslü 300'den fazla dükkanın olduğunu şehirde 32 mahallede 8067 hane, 40 tekke olduğunu, öşür veren 70.000 bağın olduğunu belirtmektedir.

XVIII. yy. Osmanlı Devleti'nin uzun savaşlara girdiği sıkıntılı bir yüzyıl olmuştur. Tımar sistemi bozulmaya başlamış, devlet ilk defa iç borçlanmaya gitmiştir. Bütün bu

olumsuz koşullara rağmen Antep Şer'iyeye sicillerindeki tereke kayıtlarından elde edilen bilgilere göre Antep halkı ekonomik açıdan oldukça zengin olduğu anlaşılmaktadır (Yılmazçelik, 1998: 118).

XIX. yy.'da Halep vilayetine bağlı bir kaza merkezi olan Antep, Halep Salnameleri'ne göre XIX. yy. sonu XX. yy. başında güçlü bir ekonomik yapıya sahiptir. Nitekim Eroğlu, Babuçoğlu ve Köker (2012: 115-117), bu durumu şöyle anlatırlar: Antep şehrinde 14.951 hane, 1 hükümet konağı, 1 kale, 1 redif deposu, 1 cepbane, 6 karakolhane, 40 cami, 220 mescit, 25 medrese ve kütüphane, 16 tekke, 72 sebil ve çeşme, 1 rüştiye mektebi, 22 iptidai mektebi, 1 Amerikan Koleji, 2 hastane, 8 kilise, 1 havra, 14 hamam, 2.849 dükkân ve mağaza, 4 bedesten, 31 han, 53 fırın, 2.000 alaca ve bez aba tezgâhı, 6 debbağhane, 50 boyahane, 10 ma'sara, 1 selehane, 22 değirmen, 2 naccar, 198 değirmen, 6 müskirat fabrikası, 5 sabunhane, 30 kahvehane ve 1 kiraathane vardır. 200 kaza dahilinde 352.600 dönüm ekili ve 112.000 dönüm ekili olmayan arazi vardır.

1. Dünya Savaşı'na kadar uygun fiziki şartların da etkisiyle endüstriyel tarım ürünleri üretimi ve buna bağlı olarak dokuma sanayinin gelişimi ile beraber şehir ekonomik canlılığını sürdürmüştür. Oysa aynı dönemde dokuma sanayi birçok şehirde gerilemiştir. Öğüt (2011: 94), bu durumu bölgenin çok iyi olmayan ulaşım altyapısının bölgeyi Avrupa rekabetinden korumasına ve imalatçı olan şehirli nüfusun kırsal ile olan iktisadi bağımlı bir şekilde sürdürülebilmesine bağlamaktadır.

Gaziantep'in Halep'ten gelen İngiliz birlikleri tarafından işgali ile başlayan ve Antep Savunması destanı ile noktalanmış süreçte şehrin ekonomik durumu iç açıktır. Yine de bu zor şartlar altında savaş için gerekli askeri mühimmatı üretmek amacıyla bir İmalat-ı Harbiye fabrikası kurulmuştur. Bu fabrika daha sonra gelişip büyüyerek şehir ekonomisinin de tohumunu oluşturmuştur. Nitekim fabrikanın kuruluşunda bir çok zanaatkar bir araya gelerek fedakarca hizmet etmişlerdir ve bu zanaatkarlar savaştan sonra Gaziantep'in önemli sanayicileri olarak karşımıza çıkmışlardır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra başlayan milli ekonomi politikaları Lozan Anlaşmasındaki bazı gümrük maddeleri nedeniyle hemen uygulamaya geçememiş bu da Gaziantep ekonomisini menfi yönde etkilemiştir. Tarıma dayalı bir dokuma sanayisine sahip şehirde bu dokuma sanayi sektörü atölyeler şeklinde yapılanmıştır. 1927 Sanayi Tahriri, verilerine göre Türkiye genelinde toplam 65.245 işletme olup bunların % 36'sı tek kişinin % 36'sı iki ve üç kişinin çalıştığı işletmelerdir. İlk kez 1927 yılında yapılan sanayi sayımına göre Gaziantep'te, küçük sanayi kuruluşlarından meydana gelen 2008 tesis bulunmakta, "bunun yüzde 55,5'i tarıma dayalı sanayi, yüzde 21'i dokuma sanayi, yüzde 10'luk paylarla ağaç ürünleri ve metal eşya sanayinden oluşmaktadır" (Yıldırım ve Örnek, 2012: 6). 1925 yılında 11 sanayi bölgesine ayrılan Türkiye'de Gaziantep kendisine 7 il (Urfa, Malatya, Diyarbakir, Siirt, Mardin, Elazığ ve Bitlis) bağlanarak bu bağımsız sanayi

bölgelerinden biri olmuş hemen arkasından da Bakanlar Kurulu kararıyla Gaziantep Konserve ve Mamulat-ı Ziraiye TAŞ., Gaziantep Mensucat TAŞ., Gaziantep Debağat AŞ. kurulmuştur.

1930 ve 40'lı yıllarda coğrafi dağılışı esas alınarak hammaddesi ülke içinden sağlanan sanayi tesislerinin kurulmasına ağırlık verilmiştir. 1935 yılı Halkevi kayıtlarına 1935: 310) göre Gaziantep'te 215 üyesi olan bakkal esnafı cemiyeti, 80 üyesi olan kasap esnafı cemiyeti ve diğer esnaf cemiyetleri (marangoz, kilimci, boyacı, trikotaj ve çorapçı vs.) ile bunların yanında 6 fotoğrafçı, 39 otel ve han işletmecisi, 145 kasap ve kebabçı, 211 köşker, kunduracı ve eskici, 73 ekmekçi, baklavacı, kadayıfçı, 73 manifaturacı ve tuhafiyeci bulunmaktaydı. Ayrıca şehirde 256 yün ve kıl dokuma tezgâhı, 2261 pamuk dokuma tezgâhı bulunmaktadır.

1940 ve 1950'li yıllar İkinci Dünya Savaşı'nın olağanüstü şartlarında devletçilik ilkesi şartlarının hissedildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde çıkarılan Fevkalade Kazanç Vergisi ve kapsamı genişletilen Muamele Vergisi ekonomik coğrafi görünümü olumsuz olarak etkilemiştir "özellikle iplik üretimi yapılan fabrika tipi üretimin göreceli ucuzluğu ve makine ile yapılan büyük ölçekli üretimin çekiciliği dokumacıları fabrika üretimine geçmeye zorlamışsa da makine getirme güçlükleri ve sanayicilerin birleşmesiyle kurulacak büyük tesislerin Muamele Vergisi kapsamına girmesi, fabrikalaşma sürecini engellemiştir" (Yıldırım ve Örnek, 2012: 6).

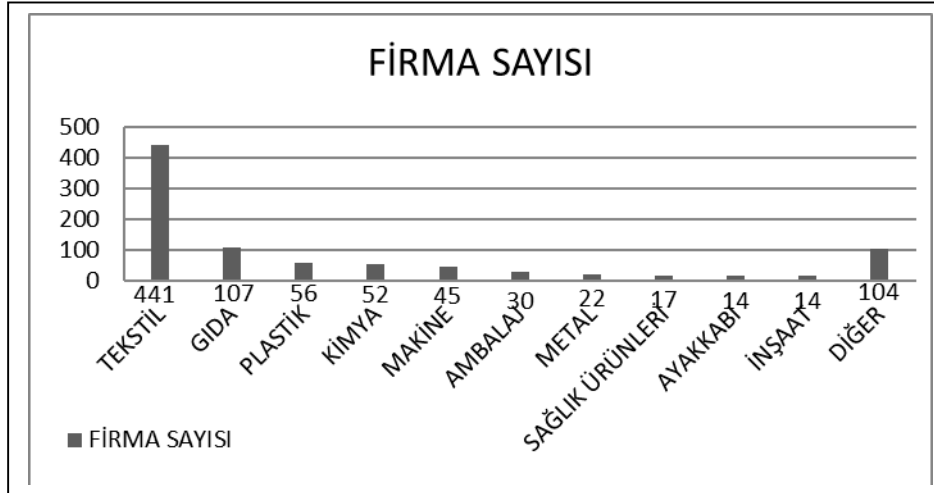
Darbe sonrası ekonomiyi toparlamak için, DPT aracılığı ile yapılan kalkınma planları hızla devreye sokulmuştur. Bu kapsamda 1964 yılında bir sanayi sayımı yapılmıştır. Bu sayıma göre Gaziantep'te 43 firmada (10 ve daha fazla işçi çalıştıran) 2392 kişi çalışmaktadır. 1967 yılında Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (BM-UNIDO) önderliğinde şehirde dağınık halde bulunan işletmeleri bir araya getirmek amacıyla Küçük Sanayi Bölgesi kurulmuştur. 1969 yılında ise ilk OSB kurulmuştur. 1974 sanayi sayımında bu hızlı gelişmelerin sonuçları görülmüştür. Bir önceki sayımda 43 olan firma sayısı 98'e yükselmiştir.

1980'li yıllarda bir sanayi ve ticaret merkezi haline gelen şehirde tekstil ve gıda sektörü başı çekmekteydi. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE, 1998) yıllık imalat sanayi istatistikleri verilerine göre 1980'de Gaziantep'in Türkiye imalat sanayi içinde payı % 1.61'den 1997'de % 2.73'e imalat sanayindeki istihdam oranı ise aynı dönemde % 0,41'den % 2,01'e yükselmiştir. 1981'de 153 olan sanayi tesisi sayısı 1997'de 323'e yükselmiştir.

2000'li yıllarda ihracata ağırlık veren şehirde; makine halısı, gıda, kauçuk ve plastik imalatı sektörleri öncülüğünde etkili bir büyüme ve ihracat performansı göstermiştir. 2015 yılı itibarıyla 1270 firma 172 ülkeye 6,27 milyar dolarlık ihracat yaparak yaklaşık olarak Türkiye ihracatının %5'ini gerçekleştirmeyi başarmıştır.

(<http://www.gaosb.org>). 1997'de tamamlanan II. OSB'de 4.500.000 m² alanda faaliyet gösteren 274 firmada 38.000 kişi çalışmaktadır. 1994 yılında 5.400.000 m² alanda kurulan III. OSB'de 270 firmada 36.000 kişi istihdam edilmektedir. 2002 yılında kurulan IV. OSB 11.700.000 m²'lik geniş bir alanda yayılış göstermektedir. Bu OSB'de 119 firmada 33.000 kişi istihdam edilmektedir. 2013 yılında 19.250.000 m² alanda kurulan V. OSB' de ise 373 firma faaliyet göstermekte olup V. OSB tamamlandığında istihdam sayısı 60.000'e ulaşacaktır

5 OSB'de faaliyet gösteren toplam 1007 firma bulunmaktadır. 2016 yılı itibariyle bu firmaların sektörel dağılımına bakıldığında 441 firma tekstil, 107 firma gıda, 56 firma plastik, 52 firma kimya, 45 firma makine, 30 firma ambalaj, 22 firma metal, 17 firma sağlık ürünleri, 14 firma ayakkabı, 14 firma inşaat, 8 firma geri dönüşüm, 4 firma enerji, 2 firma mobilya, 90 firma da diğer alanlarda üretim yapmaktadır (Şekil 1). Gaziantep OSB bünyesinde 2007 yılında Gaziantep Üniversitesine bağlı bir meslek yüksek okulu ve 2014 yılında bir Özel Endüstri Meslek Lisesi açılmıştır. 30.000 m² kapalı alana sahip Ortadoğu Fuar Merkezi (OFM) önemli fuarlara ev sahipliği yapmaktadır. OSB'de faaliyet gösteren firmalara enerji tedariki için Gaziantep Organize Sanayi Enerji Anonim Şirketi (GOREN A.Ş) tarafından 110 Mw gücünde bir enerji santrali de faaliyet göstermektedir. Ayrıca OSB Müdürlüğü bünyesinde modern bir itfaiye merkezi, kara konteynır indirme merkezi ve atık su arıtma tesisi de bulunmaktadır. Bütün bu kompleks yapısıyla Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi 43 milyon m² alanı ile Türkiye'nin en büyük OSB'dir.

Şekil 1. Gaziantep OSB'de Faaliyet Gösteren Firmaların Sektörel Dağılımı
(www.gaosb.org)

4. YÖNTEM VE METARYAL

Endüstriyel Kümelenme Analizi, sınırları çizilmiş belirli bir coğrafi mekânda işletmelerin ve kurumların yığılması ile oluşan ve birbiriyle ilişki ağı içerisinde olan ve meydana getirdikleri ekonomik değerin oluşumuna katkıda bulunan sektör, kurum ve kuruluşların analizinde kullanılan bir yöntemdir.

Endüstriyel kümelenme çalışmalarında çeşitli niceliksel yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler Değişim Payı Yaklaşımı, Bölgesel Girdi-Çıktı Analizi, Hirschman-Herfindahl İndeksi, Coğrafi Yoğunlaşma Katsayısı, Yoğunlaşma Katsayısı ve Üç Yıldız Analizi yöntemleri olarak sıralanabilir. Bu yöntemlerin temel odak noktası ise istihdam verilerine dayanıyor olmalarıdır.

Bu çalışmada kümelenme analizi olarak Üç Yıldız Analizi kullanılmıştır. Üç yıldız Analizi, European Cluster Observatory (ECO) platformu² tarafından geliştirilen bir tekniktir. Bu teknik Avrupa Birliği ve ABD’de en fazla tercih edilen kümelenme analizidir. Üç Yıldız Analizi Yönteminin diğer kümelenme yöntemlerine göre üstünlüğü kümelenme

yapan olgun sektörler dışında aday ve potansiyel kümelenme sektörlerini de göstermesidir. “Üç Yıldız Analizi rekabetçi sektörleri saptarken belirli bir bölgede aynı yâda benzer sektörde faaliyet gösteren firmaların istihdam düzeylerini üst bir bölge ile karşılaştırarak ilgili sektörün bölgedeki payını ve o sektördeki hâkimiyetini, ihtisasını ortaya koymaktadır” (Karahallı OSB, 2014: 8).

Üç yıldız analizinde üç ana değere bakılır: Büyüklük (Size), Baskınlık / Başatlık (Dominance) ve Uzmanlaşma / İhtisaslaşma (Specialization).

Büyüklük (Size) (ei / Ei), ildeki sektör istihdam verisinin, sektörün ülke toplam istihdam verisine oranıdır. Örneğin tekstil sektöründe Gaziantep ilinde çalışan kişi sayısının, Türkiye genelinde tekstil sektöründe çalışan kişi sayısına bölünmesi ile elde edilen değerdir. Eğer bir kümedeki istihdam belirli bir düzeyin üzerinde ise, bu kümenin ekonomik fayda yaratma potansiyeli de yükselmektedir.

Baskınlık / Başatlık (Dominance) (ei / et), ildeki sektör istihdam verisinin, ildeki toplam istihdam verisine oranıdır. Örneğin tekstil sektöründe Gaziantep ilinde çalışan kişi sayısının, Gaziantep ilinde tüm sektörlerde çalışan kişi sayısına bölünmesi ile elde edilen değerdir. Eğer bir kümedeki istihdam seviyesi bölgesel düzeyde belirli bir seviyenin üzerine çıkıyorsa, bu kümenin de ekonomik fayda yaratma potansiyeli de yükselmektedir.

² Söz konusu bu platform Avrupa Komisyonunca finanse edilmektedir.

Uzmanlaşma / İhtisaslaşma (Specialization) [(ei / et) / (Ei / Et)], sektörün ildeki istihdam payının, sektörün ülkedeki istihdam payına oranını göstermektedir. Örneğin Türkiye geneli tekstil sektöründe çalışan kişi sayısının, Türkiye toplam istihdam sayısına bölünmesi ile elde edilen değer; tekstil sektöründe Gaziantep ilinde çalışan kişi sayısının, Gaziantep ilindeki toplam istihdama bölünmesi ile elde edilen baskınlık/başatlık değerine orantılanması ile elde edilen değerdir. Eğer bir küme kategorisi belirli bir ilde, ülkenin geri kalanına göre daha büyük bir yoğunluk gösteriyorsa, bu kümenin de ekonomik fayda yaratma potansiyeli de yükselmektedir. Baskınlık/Başatlık seviyesinin, büyüklük (Size) seviyesinden yüksek olduğu durumlarda ihtisaslaşma parametresinin karşılandığı varsayılmıştır. Burada;

ei: Gaziantep'in i sektöründeki istihdamını,

et: Gaziantep'in toplam istihdamını,

Ei: Türkiye'nin i sektöründeki istihdamını,

Et: Türkiye'nin toplam istihdamını ifade etmektedir.

Üç Yıldız Analizi yönteminde Büyüklük, Baskınlık / Başatlık ve Uzmanlaşma / İhtisaslaşma parametrelerinin her biri için söz konusu sektördeki kümelenmenin gerçekleştiğini ifade edebilmesi amacıyla bir sınır değer belirlenmesi gerekmektedir.

Sınır değerlerin belirlenmesi kümelenme çalışmalarında önemli bazı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Genel olarak büyüklük ve baskınlık / başatlık parametreleri için 0,007 rakamı alınmaktadır, uzmanlık/ihhtisaslaşma için ise neredeyse bütün çalışmalarda sektörün ildeki istihdam payının, sektörün ülkedeki payına oranının eşit olması bekleneceğinden 1 değeri alınmaktadır. Büyüklük ve baskınlık / başatlık parametreleri için alınan 0,007 değerinin standart kriterlere dayanan bir değeri yoktur. Bu durumu göz önüne alan bazı çalışmalar bazı tekniklerle bu kriteri daha nesnel bir hale getirmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada eşik değer belirlenmesinde; istihdam açısından her bir sektörün imalat sanayi içindeki beklenen değeri hem büyüklük hem de baskınlık için eşik değer olarak alınmıştır.

Çalışmada toplam 37 ana sektörün 12 tanesinin Gaziantep'te istihdamı olmadığı için değerlendirme dışı tutulmuştur. Geriye kalan 25 ana sektör için eşik değeri belirlenmesinde; istihdam açısından her bir sektörün imalat sanayi içindeki beklenen değerinin, çalışmada değerlendirdiğimiz 25 sektöre bölünmesi ile elde edilen değer esas alınmaktadır. Bu durumda büyüklük için eşik değer: $1 / 25 = 0,04$ olacaktır. Ancak ülkemizde başta Kalkınma Ajansları olmak üzere diğer çalışmalarda alınan sınır değerleri göz ardı etmek doğru olmayacağından eşik değerlerin belirlenmesinde ilin istihdam verilerine dayanarak literatürde kullanılan değerler de göz önünde bulundurularak ilin

sanayi alt sektörlerinin göstergelerine en uygun sınır değeri belirlenmiştir. Gaziantep ilinde kümelenen sektörleri en güvenilir şekilde tespit edebilmek adına çalışmada sınır değerler aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere mümkün olan en üst değerden alınmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Gaziantep İli İçin İki Kod, Dört Kod ve Altı Kod Bazda Üç Yıldız Analizinde Kullanılan Sınır Değerler (Yazar)³

BÜYÜKLÜK			BASKINLIK/ BAŞATLIK			UZMANLAŞMA/ İHTİSASLAŞMA		
2 Kod	4 Kod	6 Kod	2 Kod	4 Kod	6 Kod	2 Kod	4 Kod	6 Kod
0,045	0,060	0,070	0,010	0,010	0,010	1	1	1

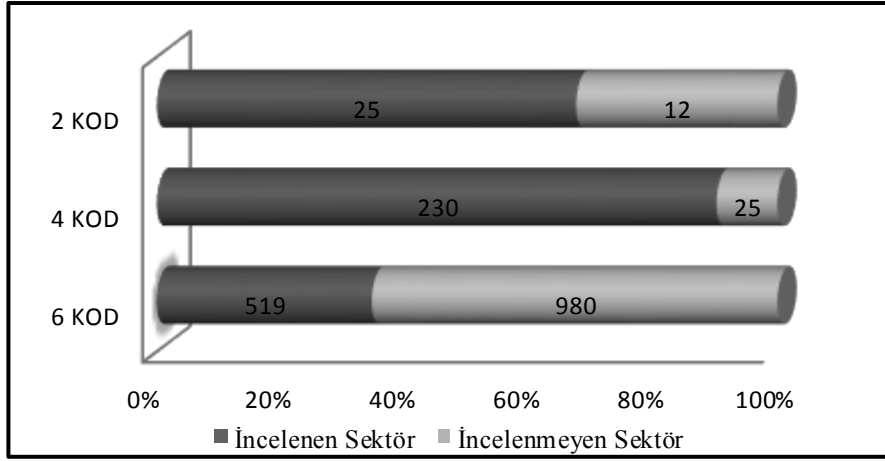
Üç yıldız Analizi'nde sıklıkla TÜİK'den elde edilen NACE Rev. Kodları kullanılmaktadır. Türkiye genelinde Kapasite Raporu yaptırmış firmaların bilgilerinden oluşan TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) Sanayi Veritabanı, gerek içerdiği bilgiler ve gerekse güncelliği açısından en ideal veriyi sunduğu için çalışmamızda TOBB Sanayi Veritabanından 2015 yılına ait firma ve istihdam verileri kullanılmıştır. 30/ 03/ 2010 tarihinde düzenlenen V. İstatistik Konseyi Toplantısı'nda alınan karar gereğince, Türkiye'de yalnız sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmalara yönelik istatistiklerle ilgili sanayi sektörü kapasite raporu istatistiklerinin resmi istatistik programı (RİP) kapsamında yayımlama yükümlülüğü TOBB'a verilmiştir. Farklı bir ifadeyle "Kapasite Raporu, bir sanayi tesisinin mevcut makine parkı, personel yapısı ve kullandığı üretim teknolojisi ile ne kadar üretim yapabileceğini gösteren resmi bir belgedir (www.tobb.org.tr)".

İhracat, ithalat, gümrük, teşvik mevzuatı gibi birçok bürokratik işlemde, sanayi kuruluşu ile ilgili bilgilerin kapasite raporlarından temin edilmesi ve güncel veriler içermesi kapasite raporlarının önemini daha da artırarak gün geçtikçe daha fazla alanda kullanılmasını sağlamaktadır. Bu tercihte etkili olan bir diğer unsur, Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından, üretim tesislerinin yerinde incelenmesi sonucunda düzenlenen raporlar doğrultusunda oluşturulan TOBB Sanayi Veritabanı'nın altyapı ve kodlama sistematığının yenilenmiş olmasıdır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından hazırlanan sınıflamalardan Türkiye İstatistik Kurumu'na oluşturulan ulusal sınıflama PRODTR-2010 temel alınmıştır. Bunun sebebi Avrupa Birliği ile uyumlu ve karşılaştırmalara olanak vermesidir. Makine ve teçhizat bilgileri ile hammadde kodlaması ise CPA 2008 sınıflamasına göre yapılmaktadır. Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri Türkiye sınırları

³ Burada bahsedilen kodlar sektörel detaylandırmayı ifade etmektedir. Bir örnekle açıklamak gerekirse Gıda Ürünleri İmalatı iki kodlu ana sektörü, Sıvı Ve Katı Yağ İmalatı onun dört kodlu alt sektörünü, Yerfıstığı Yağı ise bunun altı kodlu alt sektörüdür.

içinde sanayi sektöründe faaliyet gösteren ve Sanayi Kapasite Raporu yaptıran firmaları kapsamaktadır ve istatistikler Türkiye geneli ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e (iller) göre verilmektedir.

TOBB Sanayi Veritabanında iki kod bazda 37 ana sektör ve bunların dört kodlu bazda 255 alt sektörü ve bununda altı kod bazda 1499 alt sektörü vardır. Bu çalışmada daha detaylı ve daha net sonuçlar alabilmek amacıyla her üç kod ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İki kodlu 37 ana sektörden 25'i, dört kodlu bazda 255 sektörden 230'u, altı kodlu bazda 1499 sektörden 519 adedi incelenmiştir. İki kodlu bazda 12 sektör, dört kodlu bazda 25 sektör, altı kodlu bazda ise 980 sektör Gaziantep ilinde istihdamı olmadığı için değerlendirme dışı tutulmuştur (Şekil 2).

Şekil 2. TOBB Sanayi Veritabanına Göre Gaziantep İlinde İncelenen ve İncelenmeyen Sektör Sayılarının Oranı

Sanayi veri tabanında bir ürünü üreten toplam firma sayısına, ürün bazında toplam üretim kapasitesine, imalatçı firmaların faaliyet alanı ve şehirlere göre dağılımına, rapor tarihindeki çalışan sayısına, yabancı sermaye bilgilerine ait bilgilere erişmek mümkündür. Sunulan bilgilerden illere göre üretim kapasiteleri başlığından Gaziantep ili için iki, dört ve altı kod bazda tek tek her sektörün istihdam bilgisine (mühendis, teknisyen, usta, işçi ve idari çalışan olarak) ve firma sayısı bilgisine ulaşılmıştır. Üç Yıldız Analizinin yapılabilmesi için Türkiye toplam verilerine de ihtiyaç duyulduğu için aynı işlem bütün sektörlerde diğer iller için de tekrarlanmıştır. Elde edilen bu ham verilerin iki kod, dört kod ve altı kod bazda büyüklük, baskınlık/başatlık ve uzmanlaşma/ihtisaslaşma parametrelerine göre sınıflandırılabilmesi için gerekli formüller hazırlanarak Excel ortamına aktarılmıştır.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Üç yıldız analizinin değerlendirilmesinde eğer bir sektör; Büyüklük (Size), Baskınlık/Başatlık (Dominance) ve Uzmanlaşma/İhtisaslaşma (Specialization) parametrelerinin herhangi birinden sınır değeri geçmesi durumunda 1 yıldız aldığı kabul edilir ve Aday Küme (Candidate Cluster) olarak adlandırılır. Eğer söz konusu sektör iki parametrede sınır değerinin üzerine çıkarsa 2 yıldız olarak Potansiyel Küme (Potential Cluster) olarak adlandırılır. Eğer her üç parametrede de sınır değerinin üzerine çıkarsa 3 yıldız olarak Olgun Küme (Mature Cluster) olarak tanımlanır. Bu makalede sayfa sınırlamasından dolayı yalnızca iki, dört ve altı kod bazda olgun kümelerin bulgularına değinilecektir.⁴

5.1. İki Kod Bazda Olgun Kümeler

Yapılan analiz sonucunda iki kod bazda 5 sektör üç yıldız olarak olgun küme olarak sınıflandırılmıştır. Bu sektörler; tekstil ürünleri imalatı, deri ve ilgili ürünlerin imalatı, kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması, kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, elektrik gaz buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımıdır (Tablo 2).

Tablo 2. İki Kod Bazda Olgun Kümeler ve Katsayıları

Faaliyet Adı	Büyüklük	Baskınlık/ Başatlık	Uzmanlaşma/ İhtisaslaşma
Tekstil ürünleri imalatı	0,1071	0,4640	4,1482
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0,0539	0,0193	2,0882
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	0,0526	0,0194	2,0373
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	0,0457	0,0813	1,7727
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	0,1549	0,0417	6,0039

Bu sektörlerde Gaziantep ilinde çalışan kişi sayısı 131.007 kişidir. Bu sayı il içindeki toplam istihdamın (209.394) %62,56'sına tekabül etmektedir. Ayrıca ilde iki kod bazda olgun küme olarak karşımıza çıkan bu sektörlerin Türkiye geneli istihdamı 1.487.969 kişidir. Bu sayı Türkiye toplam istihdamının (8.113.530) %18,33'ünü teşkil etmektedir. Bu sektörlerde Gaziantep ili, bu sektörlerin Türkiye toplam istihdamının da %8,80'ini istihdam etmektedir.

⁴ İki dört ve altı kod bazda aday ve potansiyel kümelerin verilerine ulaşmak için söz konusu doktora tezine bakılabilir.

Bu olgun kümede faaliyet gösteren sektörleri firma bazında inceleyecek olursak toplam 5 sektörde Türkiye genelinde faaliyet gösteren firma sayısı 22.618'dir ve bu firmaların %5,30'u (1200) Gaziantep'te faaliyet göstermektedir.

İl içinde tekstil ürünleri imalatı sektöründe 736 firma, deri ve ilgili ürünlerin imalatı sektöründe 174 firma, kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması sektöründe 35 firma, kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı sektöründe 216 firma, elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtım sektöründe 39 firma faaliyet göstermektedir.

5. 2. Dört Kod Bazda Olgun Kümeler

Dört kod bazda 12 sektör üç yıldız olarak küme olarak sınıflandırılmıştır. Bu sektörler; sıvı ve katı yağ imalatı, öğütülmüş sebze ve hububat ürünleri imalatı, kakao çikolata ve şekerleme imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı, tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi imalatı, halı ve kilim imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı, ayakkabı bot terlik vb. imalatı, plastik tabaka levha tüp ve profil imalatı, plastik torba çanta poşet çuval kutu damacana şişe makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı, elektrik enerjisi üretimi, buhar ve iklimlendirme temini sektörleridir (Tablo 3).

Tablo 3. Dört Kod Bazda Olgun Kümeler ve Katsayıları

Faaliyet Adı	Büyüklik	Baskınlık Başatlık	Uzmanlaşma İhtisaslaşma
Sıvı ve katı yağ imalatı	0,0611	0,0168	2,3684
Öğütülmüş sebze ve hububat ürünleri imalatı	0,1338	0,0454	5,1826
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	0,0625	0,0294	2,4212
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	0,0637	0,0102	2,4689
Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi	0,2289	0,1837	8,8700
Halı ve kilim imalatı	0,5231	0,1134	20,2686
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı	0,1580	0,0289	6,1210
Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı	0,0785	0,0185	3,0398
Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı	0,0724	0,0306	2,8072
Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı	0,1235	0,0388	4,7862
Elektrik enerjisi üretimi	0,1355	0,0276	5,2496
Buhar ve iklimlendirme temini	0,2363	0,0142	9,1558

Bu sektörlerde Gaziantep ilinde çalışan kişi sayısı 116.687 kişidir. Bu sayı il içindeki toplam istihdamın (209.394) %55,72'sine tekabül etmektedir. Ayrıca ilde dört kod

bazda olgun küme olarak karşımıza çıkan bu sektörlerin Türkiye geneli istihdamı 770.890 kişidir. Bu sayı Türkiye toplam istihdamının (8.113.530) %9,50'sini teşkil etmektedir. Bu sektörlerde Gaziantep ili, bu sektörlerin Türkiye toplam istihdamının da %15,13'ünü istihdam etmektedir.

Bu olgun kümelere faaliyet gösteren sektörleri firma bazında inceleyecek olursak toplam 12 sektörde Türkiye genelinde faaliyet gösteren firma sayısı 14.285'dir ve bu firmaların %8,82'si (1260) Gaziantep'te faaliyet göstermektedir.

İl içinde 102 firma sıvı ve katı yağ imalatı sektöründe, 206 firma öğütülmüş sebze ve hububat ürünleri imalatı sektöründe, 102 firma kakao, çikolata ve şekerleme imalatı sektöründe, 35 firma başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı sektöründe, 236 firma tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi sektöründe, 201 firma halı ve kilim imalatı sektöründe, 30 firma başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı sektöründe, 168 firma ayakkabı bot terlik vb. imalatı sektöründe, 53 firma plastik tabaka levha tüp ve profil imalatı sektöründe, 26 firma elektrik enerjisi üretimi sektöründe, 13 firma buhar ve iklimlendirme temini sektöründe faaliyet göstermektedir.

5. 3. Altı Kod Bazda Olgun Kümeler

Altı kod bazda 30 sektör üç yıldız olarak olgun küme olarak sınıflandırılmıştır. Bu sektörler; sert kabuklu yemişler ve yerfıstığı (kavrulmuş, tuzlanmış veya başka şekilde hazırlanmış), küspe ve diğer katı artıklar (bitkisel katı veya sıvı yağ imalatından kalan), tahıldan yapılmış kahvaltılık yiyecekler ve diğer taneli tahıl ürünleri, kepek kavuz ve diğer artıklar (tahılların işlenmesinden kalan), çikolatalar ve kakao içeren gıda müstahzarları (dökme halinde olanlar ile tatlandırılmış kakao tozu ve beyaz çikolata hariç), şekerlemeler (beyaz çikolata dahil) kakao içermeyen, sentetik devamsız elyaf (eğirilme için kardelenmiş, taranmış veya başka şekilde işlenmiş), yün iplikler perakende satış için olsun veya olmasın ince veya kaba hayvan kılından ya da at kılından iplikler, pamuktan iplikler (dikiş ipliği hariç), suni ve sentetik filament iplikler katlı veya bükülü (dikiş iplikleri ve poliamidlerden polyesterlerden veya viskoz suni ipeklerden olan yüksek dayanırlıkta iplikler hariç) perakende satışa hazır olmayan perakende satışa hazır suni ve sentetik filament iplikler (dikiş iplikleri hariç), iplikler, ağırlığına göre sentetik devamsız elyaf içeriği \geq % 85 olanlar (dikiş ipliği hariç), iplikler ağırlığına göre sentetik devamsız elyaf içeriği $<$ % 85 olanlar (dikiş ipliği hariç), tekstil elyaf ve ipliklerini ağartma ve boyama hizmetleri, çuval torba çanta ve benzerleri (eşya paketleme amacıyla kullanılanlar), halı ve diğer tekstil yer döşemeleri (dügümlü olanlar), halı ve diğer tekstil yer döşemeleri tafting (püsküllü), dokusuz kumaşlar ve bunlardan yapılan ürünler (giyim hariç), başka yerde sınıflandırılmamış tekstil kumaşlar (emdirilmiş (emprenye edilmiş), giydirilmiş veya kaplanmış), gipe iplikler ve şeritler şonil iplikler şenet iplikler, ayakkabı bot vb. tabanı ve sayısı kauçuk veya plastik olanlar (su geçirmez ayakkabılar veya spor ayakkabılar hariç),

hijyenik havlu ve tamponlar bebekler için pedler ve bebek bezleri ile benzeri hijyenik ürünler giyim eşyası ve giysi aksesuarları (kağıt hamurundan, kağıttan, selüloz vatkadan veya selüloz lifli ağlardan yapılmış), başka yerde sınıflandırılmamış diğer basım hizmetleri, diğer sentetik filament iplikler tek kat, tabakalar levhalar filmler folyolar ve şeritler plastikten (diğer maddelerle desteklenmemiş veya benzer şekilde birleştirilmemiş), diğer tabakalar levhalar filmler folyolar ve şeritler gözeneksiz plastikten, torba ve çantalar (koniler dahil, el çantaları hariç) etilen polimerlerinden, torba ve çantalar (koniler dahil, el çantaları hariç), diğer plastiklerden (etilen polimerlerinden olanlar hariç), damacana şişe matara ve benzeri eşyalar plastikten, elektrik enerjisi, buhar ve sıcak su sektörleridir.

Tablo 4. Altı Kod Bazda Olgun Kümeler ve Katsayıları

Faaliyet Adı	Büyüklik	Baskınlık/ Başatlık	Uzmanlaşma/ İhtisaslaşma
Sert kabuklu yemişler ve yerfıstığı (kavrulmuş, tuzlanmış veya başka şekilde hazırlanmış)	0,0690	0,01	2,67
Küspe ve diğer katı artıklar (bitkisel katı veya sıvı yağ imalatından kalan)	0,0774	0,01	3,00
Tahıldan yapılmış kahvaltılık yiyecekler ve diğer taneli tahıl ürünleri	0,1972	0,01	7,64
Kepek, kavuz ve diğer artıklar (tahılların işlenmesinden kalan)	0,1350	0,01	5,23
Çikolatalar ve kakao içeren gıda müstahzarları (dökme halinde olanlar ile tatlandırılmış kakao tozu ve beyaz çikolata hariç)	0,0731	0,01	2,83
Şekerlemeler (beyaz çikolata dahil), kakao içermeyen	0,0707	0,01	2,74
Sentetik devamsız elyaf (eğirilme için kardelenmiş, taranmış veya başka şekilde işlenmiş)	0,4513	0,01	17,49
Yün iplikler, perakende satış için olsun veya olmasın; ince veya kaba hayvan kılından ya da at kılından iplikler	0,0907	0,01	3,52
Pamuktan iplikler (dikiş ipliği hariç)	0,1076	0,03	4,17
Suni ve sentetik filament iplikler, katlı veya bükülü (dikiş iplikleri ve poliamidlerden, polyesterlerden veya viskoz suni ipeklerden olan yüksek dayanırlıkta iplikler hariç), perakende satışa hazır olmayan; perakende satışa hazır suni ve sentetik filament iplikler (dikiş iplikleri hariç)	0,4474	0,08	17,33
İplikler, ağırlığına göre sentetik devamsız elyaf içeriği \geq % 85 olanlar (dikiş ipliği hariç)	0,5520	0,04	21,39
İplikler, ağırlığına göre sentetik devamsız elyaf içeriği $<$ % 85 olanlar (dikiş ipliği hariç)	0,1036	0,01	4,01
Tekstil elyaf ve ipliklerini ağartma ve boyama hizmetleri	0,2272	0,05	8,80

Gaziantep İlinde Üç Yıldız Analizi Yöntemi İle Endüstriyel Kümelenme Analizi

Çuval, torba, çanta ve benzerleri (eşya paketleme amacıyla kullanılanlar)	0,1329	0,02	5,15
Halı ve diğer tekstil yer döşemeleri (düğümlü olanlar)	0,7820	0,10	30,30
Halı ve diğer tekstil yer döşemeleri, tafting (püsküllü)	0,4344	0,01	16,83
Dokusuz kumaşlar ve bunlardan yapılan ürünler (giyim hariç)	0,3928	0,01	15,22
Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil kumaşlar (emdirilmiş (emprenye edilmiş), giydirilmiş veya kaplanmış)	0,1218	0,01	4,72
Gipe iplikler ve şeritler; şönil iplikler; şenet iplikler	0,5533	0,02	21,43
Ayakkabı, bot vb., tabanı ve sayası kauçuk veya plastik olanlar (su geçirmez ayakkabılar veya spor ayakkabılar hariç)	0,2015	0,01	7,81
Hijyenik havlu ve tamponlar, bebekler için pedler ve bebek bezleri ile benzeri hijyenik ürünler, giyim eşyası ve giysi aksesuarları (kağıt hamurundan, kağıttan, selüloz vatkadan veya selüloz lifli ağlardan yapılmış)	0,1517	0,01	5,88
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer basım hizmetleri	0,0921	0,02	3,57
Diğer sentetik filament iplikler, tek kat	0,2275	0,01	8,82
Tabakalar, levhalar, filmler, folyolar ve şeritler, plastikten (diğer maddelerle desteklenmemiş veya benzer şekilde birleştirilmemiş)	0,0777	0,01	3,01
Diğer tabakalar, levhalar, filmler, folyolar ve şeritler, gözeneksiz, plastikten	0,1978	0,01	7,66
Torba ve çantalar (koniler dahil, el çantaları hariç), etilen polimerlerinden	0,2213	0,02	8,58
Torba ve çantalar (koniler dahil, el çantaları hariç), diğer plastiklerden (etilen polimerlerinden olanlar hariç)	0,2433	0,01	9,43
Damacana, şişe, matara ve benzeri eşyalar, plastikten	0,1238	0,01	4,80
Elektrik enerjisi	0,1355	0,03	5,25
Buhar ve sıcak su	0,2363	0,01	9,16

Bu sektörlerde Gaziantep ilinde çalışan kişi 127.112 kişidir. Bu sayı il içindeki toplam istihdamın (209.394) %60,70'ine tekabül etmektedir. Ayrıca ilde altı kod bazda olgun küme olarak karşımıza çıkan bu sektörlerin Türkiye geneli istihdamı 631.024 kişidir. Bu sayı Türkiye toplam istihdamının (8.113.530) %7,77'sini teşkil etmektedir. Bu sektörlerde Gaziantep ili, bu sektörlerin Türkiye toplam istihdamının da %20,14'ünü istihdam etmektedir.

Bu olgun kümelerde faaliyet gösteren sektörleri firma bazında inceleyecek olursak toplam 30 sektörde Türkiye genelinde faaliyet gösteren firma sayısı 9969'dur ve bu firmaların %11,55'i (1152) Gaziantep'te faaliyet göstermektedir.

İl içinde, 141 firma sert kabuklu yemişler ve yerfıstığı (kavrulmuş, tuzlanmış veya başka şekilde hazırlanmış) sektöründe, 41 firma küspe ve diğer katı artıklar (bitkisel katı veya sıvı yağ imalatından kalan) sektöründe, 60 firma tahıldan yapılmış kahvaltılık yiyecekler ve diğer taneli tahıl ürünleri sektöründe, 77 firma kepek kavuz ve diğer artıklar (tahılların işlenmesinden kalan) sektöründe, 35 firma çikolatalar ve kakao içeren gıda müstahzarları (dökme halinde olanlar ile tatlandırılmış kakao tozu ve beyaz çikolata hariç) sektöründe, 60 firma şekerlemeler (beyaz çikolata dahil) kakao içermeyen sektöründe, 6 firma sentetik devamsız elyaf (eğirilme için kardelenmiş, taranmış veya başka şekilde işlenmiş) sektöründe, 4 firma yün iplikler perakende satış için olsun veya olmasın ince veya kaba hayvan kılından ya da at kılından iplikler sektöründe, 35 firma pamuktan iplikler (dikiş ipliği hariç) sektöründe, 125 firma suni ve sentetik filament iplikler katlı veya bükülü (dikiş iplikleri ve poliamidlerden polyesterlerden veya viskoz suni ipeklerden olan yüksek dayanırlıkta iplikler hariç) perakende satışa hazır olmayan perakende satışa hazır suni ve sentetik filament iplikler (dikiş iplikleri hariç) sektöründe, 31 firma iplikler, ağırlığına göre sentetik devamsız elyaf içeriği \geq % 85 olanlar (dikiş ipliği hariç) sektöründe, 13 firma iplikler ağırlığına göre sentetik devamsız elyaf içeriği $<$ % 85 olanlar (dikiş ipliği hariç) sektöründe, 34 firma tekstil elyaf ve ipliklerini ağartma ve boyama hizmetleri sektöründe, 25 firma çuval torba çanta ve benzerleri (eşya paketleme amacıyla kullanılanlar) sektöründe, 174 firma halı ve diğer tekstil yer döşemeleri (dügümlü olanlar) sektöründe, 17 firma halı ve diğer tekstil yer döşemeleri tafting (püsküllü) sektöründe, 13 firma dokusuz kumaşlar ve bunlardan yapılan ürünler (giyim hariç) sektöründe, 10 firma başka yerde sınıflandırılmamış tekstil kumaşlar (emdirilmiş (emprenye edilmiş) giydirilmiş veya kaplanmış) sektöründe, 14 firma gipe iplikler ve şeritler şönil iplikler şenet iplikler sektöründe, 77 firma ayakkabı bot vb. tabanı ve sayası kauçuk veya plastik olanlar (su geçirmez ayakkabılar veya spor ayakkabılar hariç) sektöründe, 14 firma hijyenik havlu ve tamponlar bebekler için pedler ve bebek bezleri ile benzeri hijyenik ürünler giyim eşyası ve giysi aksesuarları (kağıt hamurundan, kağıttan, selüloz vatkadan veya selüloz lifli ağlardan yapılmış) sektöründe, 26 firma başka yerde sınıflandırılmamış diğer basım hizmetleri sektöründe, 6 firma diğer sentetik filament iplikler tek kat sektöründe, 15 firma tabakalar levhalar filmler folyolar ve şeritler plastikten (diğer maddelerle desteklenmemiş veya benzer şekilde birleştirilmemiş) sektöründe, 7 firma diğer tabakalar levhalar filmler folyolar ve şeritler gözeneksiz plastikten sektöründe, 26 firma torba ve çantalar (koniler dahil, el çantaları hariç) etilen polimerlerinden sektöründe, 9 firma torba ve çantalar (koniler dahil, el çantaları hariç) diğer plastiklerden (etilen polimerlerinden olanlar hariç) sektöründe, 18

firma damacana şişe matara ve benzeri eşyalar plastikten sektöründe, 26 firma elektrik enerjisi, 13 sektöründe firma buhar ve sıcak su sektöründe faaliyet göstermektedir.

6. SONUÇ

Gaziantep ilinde ekonomik faaliyetler geçmişten gelen ekonomik ve sosyo-kültürel mirasla gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Özellikle 1990 yıllardan sonra ekonomik görünüm içerisinde sanayi sektöründeki gelişmeler büyük değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bölge içerisinde sanayi tesisleri ve çalışan işgücünün iller bazında dağılımı incelendiğinde ilin bölge içerisindeki etkisi ve ağırlığı açıkça görülmektedir. 2014 yılı sanayi verilerine göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 3495 tesisin % 44'ü (1535), toplam istihdamın ise % 62,8'i (114.329) Gaziantep ilinde bulunmaktadır. Geleneksel sanayi lokasyonlarının yanında ilki 1970'li yıllarda başlayan Organize Sanayi Bölgelerinin sayısı 5'e ulaşmıştır. Hızlı sanayi gelişimi ilde bazı sektörlerde kümelene sonucunu da doğurmuştur. Kümelene aktörlerini bir araya getirtmeyi başaran ilde bu başarı kümelene sektörlerin yan sanayilerini de çekim merkezi haline getirmiştir.

Bu makalede Gaziantep ilinde kümelene yapan sektörler Üç Yıldız Analizi yöntemi ile ortaya konulmuştur. TOBB sanayi veritabanından alınan Türkiye ve Gaziantep iline ait veriler altı kod bazda değerlendirilmiştir. Bu yöntemle Gaziantep ilindeki sanayinin Türkiye ölçeği ile kıyaslaması yapılarak kümelene durumu ortaya konulmuştur.

İki kod bazda Gaziantep ilinde 5 sektör üç yıldız olarak olgun küme olarak sınıflandırılmıştır. Bu sektörler; tekstil ürünleri imalatı, deri ve ilgili ürünlerin imalatı, kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması, kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, elektrik gaz buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımıdır. Bu sektörlerde Gaziantep ilinde çalışan kişi sayısı 131.007'dir. Bu sayı il içindeki toplam istihdamın (209.394) %62,56'sına tekabül etmektedir. Ayrıca ilde iki kod bazda olgun küme olarak karşımıza çıkan bu sektörlerin Türkiye geneli istihdamı 1.487.969 kişidir. Bu sayı Türkiye toplam istihdamının (8.113.530) %18,33'ünü teşkil etmektedir. Bu sektörlerde Gaziantep ili, bu sektörlerin Türkiye toplam istihdamının da %8,80'ini istihdam etmektedir. İki kod bazda olgun kümelere faaliyet gösteren sektörler firma bazında incelenmiş, toplam 5 sektörde Türkiye genelinde faaliyet gösteren 22.618 firmanın bulunduğu hesaplanmıştır. Bu firmaların % 5,30'u (1200) Gaziantep'te faaliyet gösterdiği ortaya çıkarılmıştır.

Dört kod bazda 12 sektör üç yıldız olarak olgun küme olarak sınıflandırılmıştır. Bu sektörler; sıvı ve katı yağ imalatı, öğütülmüş sebze ve hububat ürünleri imalatı, kakao çikolata ve şekerleme imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı, tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi, halı ve kilim imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı, ayakkabı bot terlik vb. imalatı, plastik tabaka levha tüp ve profil imalatı, plastik torba çanta poşet çuval kutu damacana şişe makara vb.

paketleme malzemelerinin imalatı, elektrik enerjisi üretimi, buhar ve iklimlendirme temini sektörleridir. Bu sektörlerde Gaziantep ilinde çalışan kişi sayısı 116.687 kişidir. Bu sayı il içindeki toplam istihdamın (209.394) %55,72'sini oluşturmaktadır. Ayrıca ilde dört kod bazda olgun küme olarak karşımıza çıkan bu sektörlerde çalışanların sayısı Türkiye genelinde 770.890 kişidir. Bu sayı Türkiye toplam istihdamının (8.113.530) %9,50'sini teşkil etmektedir. Bu sektörlerde Gaziantep ili Türkiye toplam istihdamının %15,13'ünü oluşturmaktadır. Gaziantep ilinde dört kod bazda belirlenen 12 sektörün Türkiye genelindeki firma sayısı 14.285'dir. Bu firmaların %8,82'si (1260) Gaziantep'te faaliyet göstermektedir.

Altı kod bazda 30 sektör üç yıldız olarak olgun küme olarak sınıflandırılmıştır. Bu sektörler; sert kabuklu yemişler ve yerfıstığı (kavrulmuş, tuzlanmış veya başka şekilde hazırlanmış), küspe ve diğer katı artıklar (bitkisel katı veya sıvı yağ imalatından kalan), tahıldan yapılmış kahvaltılık yiyecekler ve diğer taneli tahıl ürünleri, kepek kavuz ve diğer artıklar (tahılların işlenmesinden kalan), çikolatalar ve kakao içeren gıda müstahzarları (dökme halinde olanlar ile tatlandırılmış kakao tozu ve beyaz çikolata hariç), şekerlemeler (beyaz çikolata dahil) kakao içermeyen, sentetik devamsız elyaf (eğirilme için kardelenmiş, taranmış veya başka şekilde işlenmiş), yün iplikler perakende satış için olsun veya olmasın ince veya kaba hayvan kılından ya da at kılından iplikler, pamuktan iplikler (dikiş ipliği hariç), suni ve sentetik filament iplikler katlı veya bükülü (dikiş iplikleri ve poliamidlerden polyesterlerden veya viskoz suni ipeklerden olan yüksek dayanırlıkta iplikler hariç) perakende satışa hazır olmayan perakende satışa hazır suni ve sentetik filament iplikler (dikiş iplikleri hariç), iplikler, ağırlığına göre sentetik devamsız elyaf içeriği \geq % 85 olanlar (dikiş ipliği hariç), iplikler ağırlığına göre sentetik devamsız elyaf içeriği $<$ % 85 olanlar (dikiş ipliği hariç), tekstil elyaf ve ipliklerini ağartma ve boyama hizmetleri, çuval torba çanta ve benzerleri (eşya paketleme amacıyla kullanılanlar), halı ve diğer tekstil yer döşemeleri (düğümlü olanlar), halı ve diğer tekstil yer döşemeleri tafting (püsküllü), dokusuz kumaşlar ve bunlardan yapılan ürünler (giyim hariç), başka yerde sınıflandırılmamış tekstil kumaşlar (emdirilmiş (emprenye edilmiş), giydirilmiş veya kaplanmış), gipe iplikler ve şeritler şönil iplikler şenet iplikler, ayakkabı bot vb. tabanı ve sayısı kauçuk veya plastik olanlar (su geçirmez ayakkabılar veya spor ayakkabılar hariç), hijyenik havlu ve tamponlar bebekler için pedler ve bebek bezleri ile benzeri hijyenik ürünler giyim eşyası ve giysi aksesuarları (kağıt hamurundan, kağıttan, selüloz vatmadan veya selüloz lifli ağlardan yapılmış), başka yerde sınıflandırılmamış diğer basım hizmetleri, diğer sentetik filament iplikler tek kat, tabakalar levhalar filmler folyolar ve şeritler plastikten (diğer maddelerle desteklenmemiş veya benzer şekilde birleştirilmemiş), diğer tabakalar levhalar filmler folyolar ve şeritler gözeneksiz plastikten, torba ve çantalar (koniler dahil, el çantaları hariç) etilen polimerlerinden, torba ve çantalar (koniler dahil, el çantaları hariç), diğer plastiklerden (etilen polimerlerinden olanlar hariç), damacana şişe

matara ve benzeri eşyalar plastikten, elektrik enerjisi, buhar ve sıcak su sektörleridir. Bu sektörlerde Gaziantep ilinde çalışan kişi sayısı 127.112'dir. Bu sayı il içindeki toplam istihdamın (209.394) %60,70'ine karşılık gelmektedir. Ayrıca ilde altı kod bazda olgun küme olarak karşımıza çıkan bu sektörlerin Türkiye geneli istihdamı 631.024 kişidir. Bu sayı Türkiye toplam istihdamının (8.113.530) %7,77'sini teşkil etmektedir. Bu sektörlerde Gaziantep ili, bu sektörlerdeki Türkiye toplam istihdamının da (631.024) %20,14'ünü oluşturmaktadır. Gaziantep ilinde altı kod bazda belirlenen toplam 30 sektörde Türkiye genelinde faaliyet gösteren firma sayısı 9969 olarak tespit edilmiş ve bu firmaların % 11,55'inin (1152) Gaziantep'te faaliyet gösterdiği ortaya konulmuştur. Gaziantep ilinde Üç Yıldız olarak küme yapan ana sektörlerin ilki tekstil ürünleri imalatı sektörüdür. Sektörde özellikle tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi ile halı ve kilim imalatı alt sektörlerinde yoğunlaşma görülmektedir. Bir diğer ana sektör deri ve ilgili ürünlerin imalatı sektörüdür bu sektörü domine eden alt sektör ayakkabı, bot, terlik vb. imalatıdır. Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtım ise bir diğer yoğunlaşma gösteren ana sektördür. Bu sektörün alt sektörleri elektrik enerjisi üretimi ile buhar ve iklimlendirme teminidir. Kauçuk ve plastik ana sektöründe plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı ile plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı sektörleri alt yoğunlaşma gruplarıdır. Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması ana sektöründe öne çıkan alt sektör ise başka yerde sınıflandırılmamış diğer basım hizmetleri sektörüdür.

Gaziantep ilinde ekonominin gidişatı ile eşdeğer olarak sanayinin gelecekteki alacağı pozisyon, kümelene durumunu ile ilgili şu öngörülerde bulunulabilir. Üç Yıldız Analizi Yöntemi sonucu ulaşılan veriler ışığında önümüzdeki süreçte Gaziantep ilinde ilave üretim, genişlemeye dayalı üretim, modernizasyon yatırımları çerçevesinde özellikle tekstil sektörünün makine halısı alt sektörü vasıtasıyla büyümesini sürdüreceği ve küresel bir küme haline gelebileceği düşünülebilir. Kauçuk plastik sektörünün ilerleyen süreçte mevcut konumunu devam ettireceği düşünülebilir. Ancak bu sektör uluslararası bir boyuta ulaşabilmesi kamu desteği, plastik temel hammaddelerinin üretiminin ülke içinden sağlanması gibi ek önlem ve desteklerin gerekliliğine ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Kimya sektörünün ise hızlı bir gelişim potansiyeline sahiptir. Bu sektör ülke için olduğu kadar il için de önemli fırsatları sunmaktadır. Teşvik ve destek programları kimya sektörünü ilde önemli bir kümelene noktası haline getirebilir.

Yerel kalkınma ve bölgesel gelişim için önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan kümelene olgusu; kamu desteği, özel teşebbüs yatırımları, STK ve eğitim kurumlarının destekleri ile teknoloji odaklı katma değeri yüksek ürünlere ağırlık verildiği takdirde ilin ve bölgenin atılımında önemli bir fonksiyonu icra edeceği muhakkaktır. Bu gelişimde Gaziantep ilinin yerel dinamikleri göz ardı etmemesi de gereklidir. Bütün bu süreçlerde

mekâna odaklı sanayi coğrafyası analizlerinin gerçekleştirilmesi de ayrıca önem arz etmektedir.

7. KAYNAKÇA

- Aliağaoğlu, A., Uğur, A., (2012). Şehir Coğrafyası, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Doğan, M., (2013). Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış, Marmara Coğrafya Dergisi, 28, s. 211-231.
- Doğanay, H.,-Özdemir, Ü.,-Şahin, İ.F., 2016, Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Pegem Yayınları, Ankara
- Eroğlu, C., Babuçoğlu M., ve Köker M., (2012). Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep,ORSAM Ortadoğu Kitapları No: 2, Ankara.
- Gaziantep Halkevi Broşürü, (1935). Gaziantep Halk Fırkası Matbaası, Gaziantep.
- Gaziantep Ticaret Odası, (2012). Rakamlarla Gaziantep 2012, Olay Matbaası, Gaziantep.
- Karahallı OSB, (2014). Küme Geliştirme Süreci Diğer Aşamalar Paydaşlarla Yapılan Kümelenme Çalıştayı Sonuçları, Karahallı Organize Sanayi Bölgesi Araştırma Raporu.
- Mackinnon, D. ve Cumbers, A., (2007). An Introduction to Economic Geography Globalization, Uneven Development and Place, Pearson Education Limited, Essex.
- Mortan, K., Arolat, O., (2009). Gaziantep Ekonomisine Bakış, Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Mutluer, M., (1995). Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayii, Denizli Sanayi Odası Yayınları, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova- İzmir.
- Öğüt, T., (2011). “Milli Sınırların Oluşumu Sürecinde Güneydoğu Anadolu’da Kaçakçılık Ekonomisi”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, XXXI, (II), s. 91-122.
- Özünlü, E. E., (2010). “XVI. Yüzyıl Osmanlı Kentlerinin Ekonomik Nitelikleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 18 (1), s. 257-270
- Porter, M., (1998). “Clusters and New Economics of Competition”, Harvard Business Review, November-December, s.77-90.
- Sönmez, M. E., (2012). Yerleşme Yeri Seçimi ve Alansal Gelişimi Açısından Gaziantep, Özserhat Yayıncılık, Malatya.
- Sandal, E. K. ve Şen, Ö., (2013). “Gaziantep İlinin Ekonomik Coğrafyasından Bir Kesit: 1998 – 2012 Yılları Arası İhracat Performansının İstatistikî Verilerle Analizi”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, s. 43-60.
- Ünal, Ç., (2010). Türkiye’ de Sanayi (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Yapısı), Atatürk Üniversitesi Yay. No: 985, Erzurum.

Yıldırım, M. ve Örnek, İ., (2012). “Walt Whitman Rostow’ un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi”, Tartışma Metni, 2012/84.

Yılmazçelik, İ., (1998). “XVII. Yüzyılda Gaziantep'in İdari, Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Durumu”, Osmanlı Araştırmaları/ The Journal Of Ottoman Studies, XVIII, s. 105-124.

Web Adresleri

<http://www.tobb.org.tr> - <http://www.gaosb.org>